

Etika a ekologie

R. Roudný: Ethics and Ecology. Život. Prostr., Vol. 32, No. 6, 299–302, 1998.

Effort, activities and goals of subjects are dimming either to subject's own profit or to profit of large subject groups (social profit) from point of view of the presence and the future. Into the second group ecology and ethics are put. They both practically analyse one field by different approaches.

The practical conception to ethics as well as the active approach to it is preferred in the contribution. The articulation of ethic problems into three degrees is proposed and methods of solution or measures are assigned. The conceptions of economics and management of ethics are introduced. The fact that ethics is always worthwhile for larger communities in longer time period is underlined.

Snažení lidí, subjektů, směřuje především k výhodám pro sebe, k osobnímu prospěchu. Výrazem tohoto fenoménu je totální chápání trhu. K této zásadě směřoval hlavní proud ekonomického myšlení nedávných let, který ovšem v našich zemích převládá, ve vyspělých zemích zřetelně ustupuje. U nás se nejedná o racionalitu, ale o politikum. Existuje však pojetí společnosti, vrozené, či dané nutností, které směřuje k hájení zájmů společných (velkého počtu subjektů) dnešních dní i budoucích generací. Těmito přístupy se zabývá řada disciplín – etika, ekologie, institucionální ekonomie a podobně. Soustředme se na etiku a ekologii. Obě disciplíny se výrazně překrývají, ale k záležitostem přistupují z různých hledisek a různými nástroji. Soustředíme se jenom na přístupy etické, které ekologii výrazně podporují.

Nevěnujme pozornost tomu, co je primární, zda etika, či ekologie. Je to stejně nesmyslné, jako debaty (dokonce i prestižní konference) o tom, zda je primární ekonomie, či manažment. Je to tradiční problém primárnosti slepice či vejce. Obojí je významné a tvoří ucelený systém v zajištění života komunit a generací.

Přístupy k etice mohou být různé, počínaje filozofickými úvahami a historickými souvislostmi. Musíme předem podotknout, že právě filozofické a historické pojetí převládá, určitou sympatickou výjimku předkládá např. Etzioni (1995). Většinou se předpokládá, že etika je něco existujícího, částečně vrozeného, co se odehrává a je hodnoceno. Historické a filozofické pojetí etiky (např. Steinmann, Löhr, 1994) je velice poučné, zejména v přístupech církví, které jsou vyjádřeny urči-

tými zásadami (desatero přikázání) i praktickou činností. Zdaleka ne vše se odehrává na styku jednotlivých subjektů trhu, ale v celém společenském systému. Nejedná se pouze o naši generaci, ale i o generace budoucí, kde jejich budoucí trh teprve bude existovat a lze jej pouze předpokládat. Z hlediska dneška nemůže mít žádnou regulační funkci. V oblastech, které nepostihne trh, musí fungovat skupinové nástroje. Problém spočívá ve volbě formy a míry jejich uplatnění. V zásadě jsou dvě možnosti, a to *v oblasti veřejné správy a etiky*. Obě oblasti se prolínají a existují vedle sebe. Podotkneme, že etika se týká i každého přímého tržního vztahu.

Domnívám se, že přístup k etice, právě tak jako k životu obecně, by měl být aktivní. Můžeme hovořit o určitém manažmentu etiky.

Prostředí, ve kterém se společenské jevy, tedy i jevy ekonomické a etické odehrávají, je dáno množinou fyzických a právnických subjektů. Právnícké subjekty nejsou opět nic jiného, než určité množiny osob, v celkovém pojetí společnosti submnožiny fyzických osob.

Tedy v konečné podobě se jedná o etiku jednotlivců, která v organizaci ovlivňuje vnitřní záležitosti a zároveň jednotlivci realizují etické chování příslušného právníckého subjektu. Zjednodušeně spočívá etika v dodržování určitých norem:

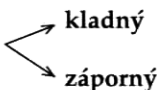
- v užším smyslu norem dobrovolných,
- v širším smyslu i jako stupeň dodržování norem povinných.

Za nemorální, samozřejmě, považujeme i krádež, nedodržování daňových předpisů, podvody a podobně. Když v organizaci vydáme kodex podnikové etiky

a prohlásíme jej za závazný, stává se z normy dobrovolné norma povinná. Uvedený příklad názorně ukazuje možnost přesunu norem dobrovolných do povinných a naopak, proto v ekonomických vazbách etiky je vhodné uvažovat v naznačeném širším pojetí. Zkoumaly se a formulovaly stupně morálního vědomí (Steinmann, Lóhr, 1994), které postupují od norem povinných (čin a následný postih) k nejvyšším stupňům, kdy etické počínání je významným naplněním života.

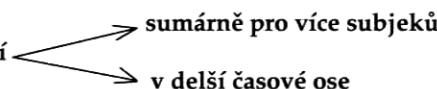
Položme si otázku jinak, jaký je vztah etiky ke kategorii tržních nástrojů? Netržní nástroje jsou nezbytné u většího počtu subjektů, a to úměrně stupni absence tržních vazeb, typickým příkladem jsou externality, nedostatek informací a podobně. Když budeme etiku zařazovat do netržních faktorů, je zřejmé, že její potřeba bude obecně silnější, pokud bude silnější potřeba netržního řízení (či ovlivnění) ekonomiky. Tržní vztahy se odehrávají v kratším intervalu a slaběji ovlivňují žádoucí dlouhodobý průběh života generací, tedy jevy budoucí a nápravu jevů minulých. Typickým příkladem je zde problematika ekologie z hlediska budoucích generací. Můžeme shrnout, že etika v pojetí netržního faktoru ovlivňujícího společnost, ale i trh, je významnější při velkém množství subjektů a v dlouhodobém pojetí (jevy v delším úseku časové osy). Etika však má význam i při jednorázovém tržním aktu, kdy obchodní partner jistě může ohodnotit nejen etiketu, ale i etickou kulturu dodavatele. Zdůrazněme, že může ohodnotit, ale nemusí. Z hlediska jakosti zboží či služby můžeme etickou úroveň vlastně zařadit i do parametrů jakosti dodávky.

Z uvedených skutečností nepochybně vyplývá, že etika se může vyplatit, má vztah k ekonomii a trhu. Neetické chování se však může také, za určitých okolností, vyplatit. Nezaplátíme-li daně, podvedeme-li obchodního partnera neúměrně vysokou cenou a podobně, nám jistě přinese prospěch. Jedná se o pravděpodobnostní problém přímého tržního vztahu, kdy

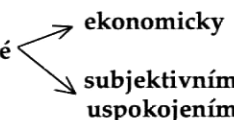
ekonomický prospěch z etiky může být

Kde se jedná o celkovou ekonomiku více subjektů, například o celé národní hospodářství, podnik (s vnitřní podnikovou etikou) a delší časový úsek, dá se usuzovat, že převažují kladné ekonomické výsledky při aplikaci etických principů. Podobně v delším časovém úseku se ve většině případů jedná o kladný vliv. Nemusí ale být dobré informační toky a neetické jednání může být dlouhodobě a vyplatí se, někdy i celoživotně. V přechodném období ekonomiky, které je mimo jiné charakterizováno minulým návykem na nedostatek zboží a služeb, nízkou úroveň informací a regulačních me-

chanizmů, je lepší klima pro neetické chování a časový úsek, kdy se, naopak, etika vyplatí, bude v průměru delší. Typickým příkladem jsou mnohé služby v pohostinství, kde nízká jakost je v rozporu s cenami a navzdory tomu podniky prosperují. Budeme-li považovat ze nevýznamné případy, kdy se neetika vyplatí "nekonečně" dlouho (například úspěšně krade několik generací rodiny), pak můžeme konstatovat, že v delší časové ose se etické chování vyplatí (nejen pro více subjektů, ale i pro jeden subjekt). Shrňme uvedené do tvrzení, že

etika se vyplatí

Prozatím jsme mluvili o pozitivních vyjádřených ekonomicky pro jednotlivce či skupinu, tedy v zásadě vyjádřených sumou zisku. Existují však pozitivky nehmotné, spočívající v uspokojení nad etickým chováním, či morální potřebě eticky se chovat. Tento typ duševního (subjektivního) uspokojení, pochopitelně, přímé ekonomické přínosy nemá. Někdy však je záležitost složitější a méně zřetelná. Příkladem je péče o staré rodiče či o děti, kterou podvědomě vidíme jako nezbytnost, etickou normu, která přináší komplikace a vyžaduje náklady. Někdy, opět ne vždy, se tato péče vyplatí, pokud potomci se budou chovat obdobně. Můžeme však zjednodušeně rozčlenit

pozitivky či užitečnost vyjádřitelné

Podotkneme, že ekonomicky vyjádřitelná užitečnost nemusí být vždy hmotná, ale lze ji obtížně kvantifikovat. Subjektivní uspokojení nelze rigorózně měřit a následně vyjádřit, lze pouze expertně předpokládat jeho podíl (hodnocení fiktivní hodnotou).

Jednotliví autoři používají nejrůznější členění etiky a stupňů významnosti. Analýzou směřovanou k praktickému užítí (zejména volbě odpovídajících postupů) jsme navrhli jednoduché členění ve třech stupních:

- 1. stupeň – dodržování platných ustanovení, zákonů,
- 2. stupeň – etika, která se společensky i ekonomicky vyplatí,
- 3. stupeň – etika nezištná.

Nejnižší úroveň etického chování představuje stupeň 1, je to např. dodržování zákonů. Nejvyšší stupeň – 3 – představuje etika těch lidí, kteří se chovají mravně, je to určitou náplní jejich života a nic z toho nemají, spíše potíže. Zde jsou důležité dvě **podskupiny**. **A**, poměrně velkou, tvoří lidé, kteří se slušně chovají, eticky uvažují, ale nejsou schopni za dodržování morálky bojovat.

B podskupina jsou bojovníci za morálku typu Jana Husa. Jednotlivé skupiny nejsou ostře ohraničeny, prolínají se a roli zde nepochybně hraje i časový faktor.

Etika a veřejná správa

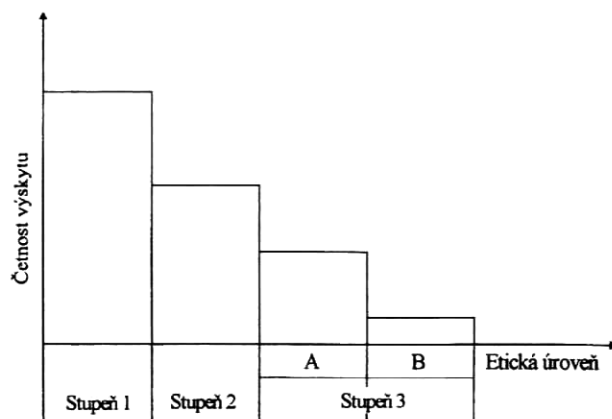
Připomeňme žádoucí pozitivní funkci veřejné správy (včetně státu) směřující k vytvoření:

- optimálního prostoru pro existenci a život fyzických osob,
- optimálního prostoru pro podnikání (ziskové i neziskové),
- podmínek pro přežití budoucích generací.

Asi se shodneme na tom, že jsou to rozumné a zároveň etické funkční principy. Správa obecně má však z mnoha hledisek, včetně etiky, několik specifických charakteristik:

- nepřináší přímý zisk, může však přinést úplatky,
- zajišťuje relativně stabilizované postavení a plat,
- výsledky práce jsou obtížně měřitelné,
- je silně ovlivněna politickými faktory (rozhodují preference voličů).

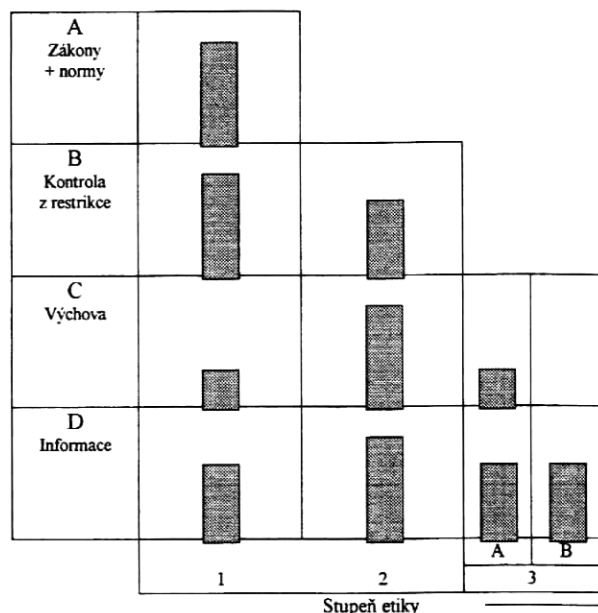
Četnostní rozdělení je graficky naznačeno na obr. 1.

1. Četnost výskytu různých stupňů úrovně etického chování

Z uvedených specifik vyplývá, že etika ve veřejné správě je naléhavější než jinde. Problémem však zůstává, jak ji prosadit a realizovat. Domnívám se, že nestačí pasivně čekat až se morální vlastnosti a pohnutky projeví samovolně. Naopak, v rozumně vedené společnosti by měl být vytvořen zřetelný prostor pro etické počínání subjektů. Společenská atmosféra musí být proetická a neetické chování by mělo vylučovat subjekty z významnějších aktivit. V uplatňování etiky (vytváření proetického prostředí) existují následující procedury:

- A** – zákony, normy (včetně kodexů),
- B** – kontrola a restrikce z jejich porušování,
- C** – výchova k etice,
- D** – informace o chování subjektů.

2. Uplatnění a naléhavost jednotlivých forem (procedur) podpory etiky

Zákony a normy nelze uplatnit jinde než v 1. stupni etiky, návazně v tomto stupni musí být silně zastoupena kontrola a restrikce. Ty jsou svým způsobem uplatněny i ve 2. stupni etiky. Kontrola zde úzce souvisí se stupněm informovanosti, restrikce je věcí jednotlivých subjektů, např. ti, co se chovají nevhodně, jsou vyloučeni ze společnosti, a tím ztratí i obchodní šance. Výchova má různý smysl pro různé stupně etiky, nejvýznamnější je u 2. stupně, vyjadřuje poučení o tom, jak se etika vyplatí. U prvního stupně naopak, poučení o tom, jak se porušení etiky (zákonů a norem) nevyplatí. Ve 3. stupni je morální chování převážně vrozené a jedná se pouze o připomenutí a podporu. Dosažení potřebného toku informací je, pochopitelně, významné obecně, nejvíce však u stupně 2., u 1. a 3. stupně se jedná o uvádění příkladů špatného a dobrého chování.

Jaké jsou skupiny, kategorie lidí, které je nutno oslovit a které mají etické problémy řešit? Oslovit musíme, pochopitelně, všechny subjekty společnosti, ne však s rovnoměrným úsilím. Vycházejme z rozdílné úrovně elity a ostatních. Elita, jako sociálně i politicky aktivní menšina, představuje nesporně významnou složku. Asi bu-

deme souhlasit s tvrzením, že demokracie je charakterizována, zjednodušeně řečeno, vládou elity z pověření a pod kontrolou lidu (mas). Prakticky z toho vyplývá, že nástroje uplatňování etiky je nutno cílevědomě a silněji uplatňovat na příslušníky elity. Jedná se o elitu sféry ekonomické, politické i vyšší úředníky veřejné správy.

Smyslem tohoto příspěvku nejsou teoretické aspekty etiky, ale její praktická hlediska. Tato hlediska a nástroje jsou významné i v souvislosti s ekologií a všeobecně dobrým společenským prostředím dnes i v budoucnosti. V naší společnosti, která je v přechodovém stadiu ekonomickém, politickém i sociálním, bychom měli etiku aktivně prosazovat a publikovat statě otevřeně se zabývající jak její užitečností, tak jejím manažmentem.

Literatura

- Etzioni, A., 1995: Morální dimenze ekonomiky. Victoria Publishing, Praha.
 Steinmann, H., Löhr, A., 1994: Základy podnikové etiky. Victoria Publishing, Praha.
 Venclovský, F., 1997: Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948. Nadace Universitas Masarykiana, Brno.
 Dytrt, Z., Roudný, R., Skipala, J., Volejníková, J., 1997: Etika podnikání a veřejné správy. VUSTE-Envis, Praha.

Doc. Ing. Radim Roudný, CSc. (1935), děkan Fakulty ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice, Studentská 84, 530 09 Pardubice.

E-mail: radim.roudny@upce.cz

JOZEF ZELENKA

Environmentální etika v podnikání

J. Zelenka: Environmental Ethics in Business. Život. Prostr., Vol. 32, No. 6, 302–305, 1998.

The importance and approaches of shallow and deep ecology in terms of environmental protection have been discussed for a long time. Environmental ethics in business is a synthesis of both approaches. Its dimension is not only restricted by the immediate influence of the firm on environment. It also includes communication among all groups involved and responsibility for complex influence of product within all its life cycle. In ethic code of the firms the emphasis is put to the environment. The environmental management systems are being established, part of which is also the environmental policy.

Globální společnost konce 20. století donucena nepříznivými změnami životního prostředí a vyčerpáním zdrojů, hraničícím s vizí konce civilizace, začíná hledat řešení problémů degradace biosféry a negativních jevů společnosti ve vědě, technice, legislativě, ekonomice a v dalších změnách ve společnosti. Současně si klade zásadní otázky o vztahu člověka a biosféry. Jsou nastoleny a různě zodpovídány etické otázky o právech lidského jedince, lidských skupin a celé současné populace ve vztahu k budoucím generacím a právu na život všech živých bytostí na Zemi. Nejobecnější etickou otázkou ve vztahu k životnímu prostředí je otázka o odpovědnosti lidí za nenarušený vývoj celé biosféry (obecněji – lidem

dostupné části vesmíru) v současnosti i budoucnosti. K významným směrům environmentální etiky, odlišujícím se svými východisky a závěry, patří mimo jiné antropocentrická etika, psychocentrická etika, biocentrická etika, ekologický holismus aj. Všechny směry environmentální etiky přinášejí zvažování míry odpovědnosti člověka především v souvislosti s jeho vědomím, které mu umožňuje vedle mnohotvárné reflexe okolního světa ovlivňovat a predikovat jeho vlivy na biosféru. Abstraktní myšlení a vytvoření technosféry současně prosadilo hegemonii člověka v makrosvětě.

Podnikatelská sféra svým vlivem na spotřebu zdrojů, přetvářením zdrojů na výrobky a nežádoucí vedlejší